

OMA KOTI

OMAKOTIASUMINEN SUOMESSA

Euroopan rakennusperintöpäiviä vietetään vuosittain kaikissa Euroopan maissa. Päivien tarkoituksena on edistää paikallisen kulttuuriperinnön tuntemusta ja arvostusta.

Suomessa vuoden 2004 rakennusperintöpäiviä vietetään 10.–12. syyskuuta otsikolla Oma koti. Teemalla kiinnitetään huomiota omakotitaloihin ja pientaloalueisiin suomalaisena kulttuuriperintönä.

Kaikki, yksityisistä henkilöistä yhteisöihin ja yhdistyksistä yrityksiin, ovat tervetulleita järjestämään avointen ovien päiviä, seminaareja, opastettuja kävelyretkiä ja muita rakennusperintötapahtumia.

Ilmoittaudu mukaan toimintaan www.ymparisto.fi/erp-sivuilla.

OMA KOTI

OMAKOTIASUMINEN SUOMESSA

Julkaisija: Suomen Kotiseutuliitto
Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:10

Toimitus: Anna-Maija Halme

Tietoa ja toimintaa -luettelo: Hanna Hämäläinen, Juha-Pekka Maijala

Kirjallisuusluettelo: Marja Sahlberg

Ulkoasu, kansi ja sivellinpiirroksset: Juha Rätty

Otsikkoaukemien kuvat: Panu Kaila, Jonni Roos, Heikki Kukkonen

Kannen pohjapiirroksset: Suomen rakennustaiteen museo

Taitto: Suomen Kuntaliitto, Eila Grym

Paino: Forssan Kirjapaino Oy, 2004

ISSN 0780-5187

ISBN 951-95378-5-6

Sisällys

Esipuhe, <i>Heikki Kukkonen</i>	6
Förord, <i>Heikki Kukkonen</i>	9

OMAKOTIASUMISEN KULTTUURIHISTORIA

Omakotitalon synty, <i>Kirsi Saarikangas</i>	14
Omakotipiha – omavaraisviljelyä, tyyppimalleja ja ekoajattelua, <i>Raija Seppänen</i>	24
Tietolaatikot:	
– Talon korjaajan kymmenen käskyä	19
– Sisätilojen korjaajan kymmenen käskyä	22

KORJAAMISEN PERUSTEET

Korjaaminen ei ole uudisrakentamista, <i>Panu Kaila</i>	34
Remontoijan muistelmata, <i>Jonni Roos</i>	42
Pitkää ikää ja energian säästöä, <i>Aila Korpivaara</i>	48
Tietolaatikot:	
– Rakennekäsitteitä	44
– Rapiseeko talosi nurkissa?	47
– Korjausrakentamisen ydinkäsitteet	50

ASUINALUEIDEN SUUNNITTELU JA JULKINEN SÄÄTELY

Perheen suurin hanke, <i>Klaus Pelkonen</i>	54
Omakotialueita – minne ja millaisia? <i>Timo Saarinen</i>	58
Mistä hyvä elinympäristö koostuu? <i>Carita Strandell</i>	66
Asuinalueiden arvostuksen muutos 1900-luvulla, <i>Irma Uuskallio</i>	74
Tietolaatikot:	
– Rakentamisen lupa velvoittaa	57
– Erillispientalojen osuus asunnoista vuonna 2000	63
– Kuinka voin osallistua omakotialueeni suunnitteluun?	64

– Erillispientalojen ikärakenne vuonna 2001	70
– Erillispientalojen määrä vuonna 2000.	72
– Valmistuneet asuinhuoneistot talotyypeittäin 1957–2001	78

OMAN KODIN SOSIAALINEN ULOTTUVUUS

Barnens välmående kräver åtgärder i vår livsmiljö, <i>Eva Biaudet</i>	82
Omakotiasuminen ympäristöpsykologin silmin, <i>Liisa Horelli</i>	86
Mitä omaa löytyy omakotitalosta? <i>Taina Rajanti</i>	90
Tietolaatikot: – Kylätalkkari ylläpitää vanhaa rakennuskantaa	84
– Muisti ja muisto – dokumentoinnista	92

OMAN KODIN TUNNEMERKITYS

Elämäni kodit, <i>Kirsi Lindroos</i>	96
Pihan ja vehreän asuma-alueen terapeuttinen merkitys, <i>Kalevi Korpela</i>	102
Oma koti ja omistusasuminen, <i>Hannu Ruonavaara</i>	106
Vanhan hirsitalon kunnostus pieteetillä, hellyydellä ja naisen järjellä, <i>Pirkko Anttila ja Ritva Jyränki</i>	110
Tietolaatikot: – Toimintaideoita koulukäyttöön	99
– Toimintaideoita koulukäyttöön	104
Tietoa ja toimintaa	118
Kirjallisuutta	121

Omakotitalo suomalaisessa rakennusperinnössä

Omakotitalo on suurin yhtenäinen ilmiö meidän rakennusperinnössämme. Se on nykymuotoisena rakennus- ja asumismallina esiintynyt jo ainakin vuosisadan verran eikä sen suosiossa näy notkahduksia. Omakotitalojemme historiaan on ehtinyt kertyä useita tyylikausia ja siihen ovat heijastuneet niin yhteiskuntaa ravistelleet vastoinkäymiset kuin menestyksen aallotkin.

Omakotitaloissa asuu nykyisin parisen miljoonaa suomalaista. Se on ollut asumismuotona jo vuosikymmeniä erilaisten asumismieltymyksiä koskevien tutkimusten kestoosuusosikki – suunnilleen neljän vastaajan mielestä viidestä. Näistä syistä voidaan sanoa, että on tullut korkea aika ottaa se Euroopan rakennusperintöpäivien suomalaisiksi teemaksi kuluvana vuonna 2004.

Meikäläinen omakotiasuminen on oikeastaan melko maalaista perua. Onhan omakotitalo tontteineen eräänlainen maatilalla pienenomakotimainen. Kotitontilla vallitsevat asujien omat lait ja heidän oma toimintakulttuurinsa. Siksi omakotiasukas ottaa kitsaasti ulkopuolisilta vastaan määrärahyksiä siitä, miten hänen tulisi konnaallaan elää. Ei sellaisista pitänyt entisaikojen suomalainen uudisraivaajakaan.

Vanhat puukaupunkimme olivat rakennettuja kortteleiksi, lähelle toisiaan ryhmitetyistä pienenomakotitaloista, nykykatsannossa omakotitaloista. Meillä on siis sekä maalla että kaupungeissa hyvin vahva omakotimaisen asumisen perinne takanamme, milteipä jokaisella suomalaisella.

Vielä pari sukupolvea sitten lähes jokamies oli maaseudulla myös kirvesmies. Hän rakensi talonsa itse – ja mieleisekseen. Nykyään vain omakotiasukas voi saada asumuksestaan omankuvansa, omien pyrkimystensä, varallisuutensa ja makunsa peilin.

Viime sotia seuranneen jälleenrakennuksen ratkaisumalli oli omakotitalo ja sen käyttövoimana oli uupumaton, omatoiminen rakentaja. Saman ajan suopein jälleenrakennuspankki oli nimeltään hartiapankki. Siirtoväen pääosa asutettiin silloin niin maalla kuin kaupungeissakin itse rakennettuihin puurakenteisiin omakotitaloihin. Pulavuosien omakotiperhe kasvatti pienenomakotitalollaan myös ison osan tarvitsemistaan elintarvikkeista. Viime vuosien

ekoasumismallit ovat tunnistaneet 1940-luvun jälleenrakennustaloista varhaiset esikuvansa niin rakennusten kuin asumistavankin kohdalla.

1970-luvulla alkanut suuri muutto kaupunkeihin siirsi itse tehtyjen talojen asukkaat betonilähiöihin – ja toisten tekemiin taloihin. Silloin luovuttiin yhdellä kertaa kaikista neljästä vuosisataisen rakennuskulttuurimme peruspiirteestä: puurakennusaineesta, luontoon sopeutetusta yhden perheen asuinpaikasta, ihmisen mittaisesta, orgaanisesta rakentamistavasta ja asujan itsemääräämisoikeudesta oman asumisympäristönsä asioissa. Tuo ratkaisu latasi suomalaiseseen kaupunkiasumiseen ankaran perusristiriidan, joka on epäilemättä ollut eräs painava syy lähiöasumisen moniin ongelmiin.

Kerrostalo hallitsee vieläkin kasvukaupunkien kaavoitusta ja asunto-tuotantoa. Silti asumisen valtavirta on vienyt viime vuosikymmenien mitaan monet kerrostaloihin asutetut vähitellen takaisin omakotitaloihin, tosin monen asunnonvaihdon ja ehkä tuskallisenkin muuttamisen jälkeen. Sosiologit kutsuvat viileästi tuota muuttamisen ketjua asumisuraksi. On jälkiviisautta, mutta helppoa sanoa nyt, että tämäkin siirtolaisuus olisi ollut kivuttomampaa, jos kaupunkien uudet asunnot olisi tehty jo alun alkaen pääasiassa omakotitaloihin.

Nyt keskustellaan niistä omakotiasumisen malleista, jotka olisivat kerrostaloasumisen vakavasti otettavia kilpailijoita, perinteisen omakotitalon rinnalla. Tiivis, pienitonttinen omakotirakentaminen, niin kutsuttu riviomakotitalo mukaan luettuna, näyttää saavuttavan suosiota kerrostalon vaihtoehtona. Monien yllätykseksi niin rakentamalla saavutetaan kerrostalorakentamisen kaltaisia aluetehokkuuksiaikin. Omakotiasumisen ratkaisumallit eivät kaavoituksessakaan ole olleet niin monivivahteisia kuin kansallinen perinteemme edellyttäisi. Kehitystyötä riittää silläkin saralla.

Omakotitalojen suunnittelu ei ole ollut arkkitehtikuntaa suurestikaan kiinnostava aihepiiri sitten jälleenrakennuskauden, uniikkeja luksusomakotitaloja ehkä lukuun ottamatta. Ongelmassa on kyse suunnittelupalkkion ja yksilöllisen omakotitalon suunnitteluun tarvittavan työmäärän epäsuhteesta. Talotehtaiden tuotannossa näkyy kuitenkin lupaavia merkkejä korkealla ammattitaidolla suunnitelluista perusmalleista, joihin on suunniteltu

tietotekniikkaa apuna käyttäen monipuolisia vaihtoehtojen ja laajennustapojen polkuja.

Nyt käsillä oleva Euroopan rakennusperintöpäivien julkaisu on tarkoitettu ennen muuta omakotiasukkaalle, olipa hän sitten vanhan talon korjaaja, entisen talon laajentaja tai uutta aikova. Kirjan artikkelit valottavat monelta kannalta sitä suomalaisen omakotiasumisen perintöä, joka tulisi kaikissa noissa kolmessa roolissa ottaa huomioon. Vanhan korjaajan tai laajentajan tulisi osata kunnioittaa alkuperäistä rakennusta niin arkkitehtuurina kuin rakennustapoinakin. Uutta suunnittelevan kelpaa ottaa opiksi perinteen vuosisataiset viisaudet. Ne voivat olla apuna sovitettaessa uutta taloa vanhojen joukkoon, pohdittaessa otollista rakennuspaikkaa ja tontin järjestelyjä tai etsittäessä oikeita mielikuvia ja toimivia tilakaavioita talon suunnittelijan lähtökohdiksi.

Rakennusperintöpäivien julkaisusta uskotaan olevan iloa myös omakotiasumista ohjaileville virka- ja luottamusmiehille, pientalokaavojen laatijoille, omakotiasumisen suunnittelijoille, niitä rahoittaville ja sellaisia teollisesti tuottaville. Totuttuun tapaan toivotaan myös koululaitoksen pitävän edellisvuosien lailla tämänkertaista omakotiasumisen aihepiiriä esillä sopivissa opetuskokonaisuuksissa.

Omakotiasuminen ei perusluonteeltaan edusta pysähtynyttä elämäntapaa eikä sen läheinen suhde ympäristöön ole kehityksen este. Siksi Euroopan rakennusperintöpäivät haluaa tämän julkaisun avulla omalta osaltaan kannustaa omakotiasujia myös uuden maankäyttö- ja rakennuslain mahdollistamiksi aktiivisiksi ja kehitysalttiiksi osallisiksi kaikissa kotiseutunsa kaava-asioissa.

Heikki Kukkonen

*dosentti, Euroopan rakennusperintöpäivien
johtoryhmän puheenjohtaja*

Egnahemshuset i den finska byggnadstraditionen

I nom vår byggnadstradition utgör enfamiljshuset eller egnahemshuset, som det oftast kallas hos oss, det mest spridda enhetliga fenomenet. Som byggnads- och boendemodell har egnahemshuset i sin nuvarande form funnits i mer än ett århundrade, och man kan inte se några svackor i dess popularitet. Våra egnahemshus har under sin historia hunnit ta intryck av många stilar och har reflekterat såväl samhällets motgångar som tider av framgång.

Omkring två miljoner finländare bor i dag i egnahemshus. I flera årtionden har boendeformen varit ständigt favorit i olika undersökningar om boendepreferenser – ungefär fyra av fem vill bo så här. Av den orsaken kan man säga att det är hög tid att låta egnahemshuset vara det finska temat för de europeiska byggnadsarvsdagarna under 2004.

Vårt egnahemsboende är egentligen ganska lantligt. Egnahemshuset med sin tomt är ju som ett slags miniatyrbondgård. Här råder invånarnas egna lagar och egen boendekultur. Den som bor i ett egnahemshus vill inte så gärna böja sig för utomståendes bestämmelser om hur han skall leva på sin jordlott. Samma motvilja kände ju nybyggarna i vårt land en gång i tiden.

Våra gamla trästäder var byggda i kvarter, små bondgårdar grupperade intill varandra, egnahemshus enligt dagens sätt att se. Vi har alltså nästan alla, både på landet och i städerna, en mycket solid tradition av egnahemsboende bakom oss.

Så sent som för två generationer sedan var så gott som var man på landet också timmerman. Han byggde sitt hus själv, efter egen fason. I dag är det bara invånaren i egnahemshuset som kan göra sin boning till en bild av sig själv, en spegling av sina egna strävanden och sin förmögenhet.

Egnahemshuset var boendelösningen under den återuppbyggnadstid som följde på våra senaste krig. Drivkraften var den oförtröttlige, handlingskraftige byggaren som byggde sitt hus med egna händer. Majoriteten av den evakuerade befolkningen, både på landet och i städerna, slog sig ner i egnahemshus av trä som de själva hade byggt. Under de magra åren efter kriget odlade familjerna också en stor del av sina livsmedel själv.

De senaste årens ekologiska boendemodeller har sett en tidig förebild i 1940-talets återuppbyggnadsboende, både när det gäller byggnaden och livsstilen.

På 1970-talet inleddes den stora flyttningsrörelsen till städerna. Betongförorterna slukade folket från egnahemshusen och förpassade dem till boningar som andra hade byggt. De fick med en gång ge upp alla fyra grundpelare i vår urgamla byggnadskultur: träet som byggmaterial, det naturanpassade enfamiljsboendet, det organiska byggsättet, avpassat efter en mänsklig skala, och den boendes självbestämmanderätt i sådant som gällde hans egen boendemiljö. Det var en lösning som laddade det urbana finska boendet med en svår inneboende konflikt som helt säkert har varit en starkt bidragande orsak till de många problem som förorterna kämpar med.

Höghusen dominerar alltjämt planläggningen och bostadsproduktionen i våra tillväxtcentra. Trots det har huvudströmmen inom boendet under de senaste årtiondena gradvis fört många höghusinvånare tillbaka till egnahemshusen, visserligen via många bostadsbyten och kanske förtretliga flytt. Sociologerna kallar på sitt kyliga språk denna flyttkedja för flyttkarriär. Det är efterklokhet, men lätt att säga nu: också denna flyttrörelse hade varit mera smärtfri om de nya bostäderna i städerna redan från början i första hand hade bestått av egnahemshus.

I dag diskuterar man sådana modeller för egnahemsboende som kunde utgöra ett seriöst alternativ till höghusboendet, jämsides med det traditionella egnahemshuset. Tätt byggda egnahemshus på små tomter och en typ av kombinerat radhus och egnahemshus ser ut att bli populära alternativ till höghuset. Till mångas förvåning kan man rentav uppnå en effektivitet vid markanvändningen som inte står långt efter höghusbyggandets. De lösningar planläggningen har erbjudit har inte alltid varit så variationsrika som vårt nationella arv skulle förutsätta. Också här finns det utrymme för utveckling.

Efter återuppbyggnadstiden har arkitektkåren varit måttligt intresserad av att rita egnahemshus, möjligen med undantag för de unika lyxvarianterna. Problemet är obalansen mellan arvodet och den arbetsinsats som

ritningarna till ett egnahemshus kräver. Husfabrikernas produktion visar emellertid lovande tecken på standardmodeller där man satsat på högklassig yrkeskunskap. Med hjälp av datateknik har man kunnat planera in mångsidiga alternativ och utbyggnadsmöjligheter.

Den för handen varande publikationen om Dagarna för Europas byggnadsarv är framförallt tänkt för den som bor i egnahemshus, oavsett om han renoverar gammalt, bygger ut eller bygger nytt. Bokens artiklar belyser ur många synvinklar det finska enfamiljsboendets traditioner, som det är allt skäl att ta hänsyn till i samtliga tre fall. Den som renoverar eller bygger ut ett gammalt hus måste respektera den ursprungliga byggnadens arkitektur och visa hänsyn i valet av bygghetoder. Den som bygger nytt kan gärna ta modell av den visdom som ligger nedlagd i våra sekelgamla traditioner. Det kan vara ett stöd när man anpassar en ny byggnad till gammal arkitektur, när man funderar på en lämplig byggnadsplats och tomtarrangemang eller när man söker efter den rätta förebilden och en fungerande planlösning som utgångspunkt för den som skall rita huset.

Vi tror också att publikationen kommer att vara till glädje för de tjänstemän och förtroendevalda som styr egnahemsbyggandet, för dem som gör planritningar för småhus, för dem som ritar och finansierar egnahemshus och dem som producerar husen industriellt. Som vanligt hoppas vi att skolorna kommer ihåg att ta fram det aktuella temat i undervisningen i något lämpligt sammanhang.

Egnahemsboendet representerar till sin natur inte någon stagnerad livsstil, och dess intima förhållande till miljön är inget hinder för utvecklingen. Därför vill Dagarna för Europas byggnadsarv genom denna publikation för sin del uppmantra dem som bor i egnahemshus att ta aktiv del i alla planeändanden på sin hemort, något som den nya markanvändnings- och bygglagen ger möjligheter till.

Heikki Kukkonen

*docent, ordförande för ledningsgruppen för
dagarna för Europas byggnadsarv*